

Fojnica Çarşı Camii'ne İmam-Hatip Olarak Atanmasına Dair Şeyh Hacı Hafız Husnî Numanagić Efendi'in Tevcihnâmesinin İncelenmesi

An Analysis of the Appointment Decree (Tevcihnâme) of Sheikh Haji Hafız Husnî Numanagić Efendi as Imam and Khatib of the Fojnica Bazaar Mosque

Mustafa Kukuruzović^{1*}

¹ Bilim Uzmanı, Bağımsız Araştırmacı, Saraybosya, Bosna Hersek.

Master's Degree Holder, Independent Researcher, Sarajevo, Bosnia and Herzegovina. <https://orcid.org/0000-0003-4429-7013>, mustafakukuruz@gmail.com

* Corresponding author

Araştırma Makalesi

Süreç

Geliş Tarihi: 13.11.2025

Kabul Tarihi: 27.12.2025

Yayın Tarihi: 30.12.2025

Benzerlik

Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal yazılımı ile taranmıştır.

Değerlendirme

Ön İnceleme: İç hakem (editörler).

İçerik İnceleme: İki dış hakem/Çift taraflı körleme.

Telif Hakkı & Lisans

Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Etik Beyan

Bu çalışma, etik kurul izni gerektirmeyen nitelikte olup kullanılan veriler literatür taraması/yayınlanmış kaynaklar üzerinden elde edilmiştir. Çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. Mustafa Kukuruzović

Yapay Zeka Kullanımı

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde yapay zeka tabanlı herhangi bir araç veya uygulama kullanılmamıştır. Çalışmanın tüm içeriği, yazar(lar) tarafından bilimsel araştırma yöntemleri ve akademik etik ilkelere uygun şekilde üretilmiştir. Mustafa Kukuruzović

Etik Bildirim

turkisharr@gmail.com

Çıkar Çatışması

Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman

Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Yayıncı

Published by Mehmet ŞAHİN Since 2016- Akdeniz University, Faculty of Theology, Antalya, 07058 Türkiye

Atf

Kukuruzović, M. (2025). Fojnica çarşı camii'ne imam ve hatip olarak atanmasına dair Şeyh Hacı Hafız Husnî Numanagić efendi'in tevcihnâmesinin incelenmesi. *Turkish Academic Research Review*, 10/4, 964-974, <https://doi.org/10.30622/tarr.1823151>

Öz

Bu çalışma, Osmanlı diplomatîği bilimi çerçevesinde, 27 Nisan 1889 tarihli ve Bosna Hersek'in Fojnica kasabasında Çarşı Camii'ne Hacı Hafız Husnî Numanagić'in imam-hatip olarak atanmasına dair düzenlenen tevcihnâmeyi incelemektedir. Araştırma, belgenin paleografik özelliklerini, dil ve üslup düzenini, diplomatik yapısını ve zeyl bölümünü nitel araştırma yaklaşımıyla ve doküman incelemesi yöntemiyle analiz etmektedir. Söz konusu olan belge, rik'a bozması tarzında kaleme alınmıştır. Dilsel açıdan metin, Arapça ve Farsça terkiplere dayanan klasik resmî üslubu sürdürmekte; buna karşılık zeyl kısmı daha kısa, teknik ve malî terminoloji ağırlıklı bir yapı sergilemektedir. Diplomatîk açıdan, belge klasik tevcihnâme düzenine uygun olarak gerekçe, hukukî dayanak, hüküm ve kapanış bölümlerinden oluşmaktadır. Bu bölümler, dinî görevlerin tayin süreçlerinde Osmanlı geleneğinin Bosna'da 19. yüzyılın sonlarında dahi korunduğunu göstermektedir. Belgenin en dikkat çekici yönlerinden biri, hem Osmanlı Padişahı hem de Avusturya-Macaristan İmparatoru'nun aynı cümlede zikredilmiş olmasıdır. Böyle bir durum, dönemin Bosna'sında ortaya çıkan çift otoriteli siyasi yapının idarî dile yansımış özgün bir göstergesidir. Ayrıca zeyl bölümünde yer alan hem Osmanlı Türkçesi hem Latin harfli Boşnakça ile yazılmış olan mühür, bölgedeki çok dilli bürokratik kültürün somut bir kanıtı olarak ortaya çıkmaktadır. İnceleme, Hacı Hafız Husnî Numanagić'in İstanbul, Mısır ve Arabistan'da gördüğü tahsil sürecinden sonra, biyografisinde şimdiye kadar tam olarak belirlenmeyen Bosna'ya dönüş tarihinin bu belge sayesinde 1889 yılı olarak kesinleştiği ortaya koymaktadır. Bu sonuç, Numanagić'in ilmî ve tasavvufî faaliyetlerinin başlangıç döneminin yeniden değerlendirilmesine katkı sunmaktadır. Araştırma genel olarak, hem Osmanlı diplomatîk geleneğinin Balkanlar'daki geç dönem örneklerine hem de Bosna Hersek'teki idarî ve kültürel sürekliliğin tarihsel analizine dair önemli veriler sağlamaktadır. Belgenin tarihî bağlamı, bölgedeki siyasi ve kültürel ilişkilerin daha geniş perspektifte anlaşılmasına imkân tanımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Diplomatîği, Tevcihnâme, Şeyh Hacı Hafız Husnî Numanagić Efendi, Bosna Hersek, Evkâf İdaresi, Osmanlı Bürokratik Dili

Research Article

History

Received: 13.11.2025
Accepted: 27.12.2025
Date Published: 30.12.2025

Plagiarism Checks

This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Peer-Review

Single anonymized-One internal (Editorial Board). Double anonymized-Two external.

Copyright & License

Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Ethical Statement

This study does not require ethical committee approval, and the data used were obtained from literature reviews/published sources. It is hereby declared that scientific and ethical principles were adhered to during the preparation of this study and that all studies used are cited in the references. Mustafa Kukuruzović

Use of Artificial Intelligence

No artificial intelligence-based tools or applications were used in the preparation of this study. All content of the study was produced by the author(s) in accordance with scientific research methods and academic ethical principles. Mustafa Kukuruzović

Complaints

turkisharr@gmail.com

Conflicts of Interest

The author(s) has no conflict of interest to declare.

Grant Support

The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Published

Published by Mehmet ŞAHİN Since 2016-Akdeniz University, Faculty of Theology, Antalya, 07058 Türkiye

Cite as

Kukuruzović, M. (2025). An analysis of the appointment decree (tevcihnâme) of Sheikh Hajj Hafız Husnî Numanagić Efendi as Imam and Khatib of the Fojnica Bazaar Mosque. *Turkish Academic Research Review*, 10/4, 964-974, <https://doi.org/10.30622/tarr.1823151>

Abstract

Situated within the discipline of Ottoman Diplomats, this study examines an appointment decree (tevcihnâme) dated 27 April 1889 that was issued for the appointment of Hacı Hafız Husnî Numanagić as imam-hatip of the Bazaar (Çarşı) Mosque in the town of Fojnica, Bosnia and Herzegovina. The research analyzes the document's paleographic characteristics, linguistic and stylistic structure, diplomatic composition, and appendix (zeyl) section through a qualitative research approach and the method of document analysis. The document in question was written in a rik'a bozması script. From a linguistic perspective, the main text maintains a classical official style grounded in Arabic and Persian constructions; by contrast, the zeyl section displays a shorter, more technical structure dominated by administrative and financial terminology. From a diplomatic standpoint, the document conforms to the classical tevcihnâme format, consisting of sections of justification, legal basis, ruling, and closure. These sections demonstrate that Ottoman traditions in the appointment of religious officials continued to be observed in Bosnia even in the late nineteenth century. One of the most striking features of the document is the fact that both the Ottoman Sultan and the Austro-Hungarian Emperor are mentioned within the same sentence. This circumstance constitutes a distinctive reflection, in administrative language, of the dual-authority political structure that emerged in Bosnia during this period. Furthermore, the seal found in the zeyl section – bearing inscriptions in both Ottoman Turkish and Latin-script Bosnian – stands as tangible evidence of the region's multilingual bureaucratic culture. The analysis also establishes, on the basis of this document, that following his education in Istanbul, Egypt, and Arabia, Hacı Hafız Husnî Numanagić returned to Bosnia in 1889, thereby clarifying a date in his biography that had not previously been determined with certainty. This finding contributes to a reassessment of the early phase of Numanagić's scholarly and Sufi activities. Overall, the study provides significant data both on late-period examples of Ottoman diplomatic tradition in the Balkans and on the historical analysis of administrative and cultural continuity in Bosnia and Herzegovina. The historical context of the document allows for a broader understanding of the political and cultural relations in the region.

Keywords: Ottoman Diplomats, Tevcihnâme (Appointment Decree), Sheikh Hajj Hafız Husnî Numanagić Efendi, Bosnia and Herzegovina, Evkâf (Awqâf) Administration, Ottoman Bureaucratic Language

Giriş

Osmanlı idarî geleneğinde tevcih, bir görevin veya dinî cihetin resmî bir emirle bir kişiye tevdi edilmesini ifade eder (Ayverdi, 2010, s. 1249). Bu sürecin yazılı kanıtı olan tevcihnâmeler, hem idarî hem de hukukî geçerliliği bulunan atama belgeleri olarak Osmanlı bürokratik yapısının temel unsurlarındandır. İlaveten, söz konusu belgeler, dil ve diplomatik yapı bakımından yüksek düzeyde kalıplaşmış formüller, Arapça-Farsça terkiplere dayanan resmî bir üslup ve belirli hiyerarşik ifadeler içermektedir.

Bu çalışmanın konusu olan 27 Nisan 1889 tarihli tevcihnâme, Bosna Hersek vilayetinde, Fojnica kasabasındaki Çarşı Camii'nin imamet ve hitabet görevine Hacı Hafız Husnî Numanagić'in (Numanagić) atanmasına dair düzenlenmiştir. Söz konusu tevcihnâme, Hacı Hafız Husnî Numanagić Efendi'nin Saraybosna'da ikamet eden büyük torunu hattat Hazim Numanagić Efendi'den temin edilmiş ve kendisinin izniyle bu çalışma kapsamında kullanılmıştır.

Belge, Bosna'nın Avusturya-Macaristan idaresine geçtiği dönemde Osmanlı idarî geleneklerinin yerel düzeyde sürdürüldüğünü gösteren önemli bir örnektir. Tevcihnâme Reîsü'l-Ulemâ Mustafa Hilmî Hadziomerović (Haciomerović) tarafından kaleme alınmış olup Osmanlı şer'î hiyerarşisinin Bosna'daki en üst mercii tarafından onaylanmıştır. Bu metin, yalnızca bir atama belgesi olmanın ötesinde, 19. yüzyıl sonu Bosna'sında Osmanlı idarî mirasının nasıl dönüştüğünü ve iki farklı siyasi otoritenin (Osmanlı Sultanı ve Avusturya Macaristan İmparatoru) birlikte zikredildiği özgün bir siyasi ve dilsel örneğini temsil etmektedir. Ayrıca, belgenin zeyl kısmı, imamet ve hitabet görevlerine dair maaş, ödeme biçimi ve tescil numaralarını içeren kayıt niteliğindedir. Bu yönüyle, Osmanlı kayıt sisteminin Bosna'daki geç dönem uygulamasını ve Evkâf İdaresi'nin mali ve idarî işleyişini belgelemektedir.

Çalışmanın amacı, söz konusu tevcihnâme ile birlikte zeyl metnini diplomatik yapı, dil özellikleri ve tarihi bağlam bakımından analiz ederek, Bosna Hersek'te Osmanlı idarî geleneğinin 19. yüzyıl sonundaki yansımalarını ortaya koymaktır. Aynı zamanda, bu inceleme Hacı Hafız Husnî Numanagić Efendi'nin hayatı ve faaliyetleri hakkında bugüne kadar eksik kalan kronolojik bir bilginin, başka bir deyişle, onun Bosna'ya dönüş tarihinin belgeye dayalı olarak tespit edilmesini sağlamaktır.

1. Hacı Hafız Husnî Numanagić Efendi'nin Hayatı, Faaliyetleri ve Önemi

Şeyh ve Müftü unvanlarıyla da anılan Hacı Hafız Husni Numanagić Efendi, (d. 1271/1853) bugünkü Bosna Hersek'in Fojnica şehrinde doğmuştur. Babasının adı İbrahim, annesinin adı Dervişa'dır. Anne tarafından erken yaşta yetim kalmış; Saraybosna'da Morićka hanımefendi olarak zikredilen ninesinin bakımına verilmiş ve burada ilk mekteb eğitimini tamamlamıştır. Ardından, İsmail Mısrî Efendi'nin medresesinden mezun olup genç yaşta Kur'an-ı Kerim'i ezberleyerek hafız olmuştur. Daha sonra İstanbul, Medine ve Kahire'deki el-Ezher Üniversitesi İslâmî ilimler tahsili görmüş, tefsir, hadis ve fıkıh alanlarında çalışmıştır. Fojnica, Visoko şehirlerinde müderrislik yapmış; 1914 yılında Travnik şehrinin müftüsü olarak atanmıştır. Fojnica, Visoko ve Travnik tekkelerinde şeyhlik makamında bulunmuştur. Vefat etmeden önce Visoko'daki bahçeli bir ev ile iki parsel arazi ve bunlara bağlı yapıları tekke'ye vakfetmiş ve 4 Nisan 1931 tarihinde Visoko'da vefat etmiştir (Numanagić, 2013). Aynı şehirdeki "Velika Čuprija"¹ yanında bulunan "Veliko mezarje"² defnedilmiştir (Numanagić, 2013, s. 148).

Husnî Efendi hem müderris hem de tarikat şeyhi olarak faaliyet göstermiştir. Özellikle Nakşibendi tarikatı şeyhi olarak (Numanagić, 2013, s. 87-88; Aždajić, 2018, s. 241), şer'î at ile tarikat boyutlarını birleştiren bir çizgide

¹ Büyük Köprü anlamında.

² Büyük Mezarlık anlamında.

hizmet etmiştir. Visoko'da dinî ve eğitim hayatını kuvvetlendirmek amacıyla kıraathâne açtırmış ve buranın faaliyetlerini desteklemiştir (Numanagić, 2013, s. 15).

Bir mürşid olarak, tasavvuf içerikli sohbetler ve dersler düzenlemiş ve silsilesinden anlaşıldığı üzere icazetli talebeleri de bırakmıştır. Kendisi hakkında kaleme alınmış olan kitaplarda Arapça, Farsça ve Osmanlı Türkçesine üst seviyede hâkim olduğu anlaşılmaktadır. Tefsir, Hadis ve Fıkıh alanındaki çalışmalarının yanı sıra şairliği ile de bilinmektedir. Husnî Efendi'nin bazı gazelleri günümüze kadar ulaşmıştır (Numanagić, 2013, s. 127). Ayrıca, Nakşibendî şeyhi olup tekkede hem Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî'nin *Mesnevî-i Ma'nevî*'sinden hem de İbn Arabî'nin *Fusûsü'l-Hikem*'inden dersler vermiştir (Numanagić, 2013, s. 106). Kendisinden sonraki dönemde yaşamış olan Nakşibendî Şeyhi Salih İbrişević Farukî Efendi (1942-2021) hem kitaplarında hem de sözlü olarak yaptığı derslerinde Husnî Efendi'yi daima; maneviyat açısından son derece ciddi, yüksek rutbeli âlim ve Hak dostu vasıflarıyla anarak kendisini örnek göstermektedir (Faruki, 2015, s. 130; Faruki, 2016, s. 247-248). Zati nitelendirilirken *âlim*, *ârif billâh*, *mürşid-i kâmil* unvanları ve isminden sonra *kuddise sirruhû* ifadesi kullanılmıştır; derslerini içeren bir kitabın kapağında, kitabın yazarı tarafından o şu şekilde tanıtılmıştır: “Arif Billah Murşid Kamil Şejh Hadži Hafız Husni efendija Numanagić kuddise sirruhu” (Numanagić, 2014, Mayıs).

Şeyh Hacı Hafız Husnî Efendi Numanagić hakkında son yıllarda dikkate değer bir literatür oluşmuştur. Bu çalışmaların başında, Amela Numanagić'in kaleme aldığı *Hadži Hafız Husni Efendija Numanagić – Şejh i muftija na razmeğu vremena* (Dobra Knjiga, Sarajevo, 2013) adlı eser gelmektedir. Söz konusu kitap, Husnî Efendi'nin hayatı, ilmî ve idarî görevleri, tasavvufi silsilesi, eserleri, faaliyetleri ve Bosna'daki dinî-manevî hayat içerisindeki önemiyetini geniş bir çerçevede ele alan biyografik bir çalışmadır.

Husnî Efendi'nin ilmî ve irşadî faaliyetlerini doğrudan kendi sözlerinden takip etmeye imkân veren metin neşirleri de literatürde önemli bir yer tutmaktadır. Bunlardan ilki, *Arif Billah Murşid Kamil Şejh Hadži Hafız Husni efendija Numanagić kuddise sirruhu, Dersovi – Održani u Travniku 1923. godine kako ih je zapisao Hamid Hadžiselimović* başlığını taşımakta olup Hazim Numanagić'in mukaddimesiyle yayımlanmıştır (Sarajevo, Mayıs 2014). Bu eser, 1923 yılında Travnik'te Husnî Efendi tarafından yapılan ve talebesi Hamid Hadžiselimović tarafından kaydedilen dersleri ihtiva etmektedir. Bir diğer temel çalışma ise Hazim Numanagić tarafından derlenip hazırlanmış olan *Şejh hadži hafız Husni efendija Numanagić, Kazivanja Dervişima* (Dobra Knjiga, Sarajevo, 2018) adlı hacimli kitaptır. “Dervişlere Söylenilenler” başlığıyla da anılan ve dört yüz sayfayı aşan bu eser, büyük ölçüde talebeleri tarafından farklı zaman ve mekânlarda kaydedilmiş sohbet ve derslerden oluşmaktadır. Beş bölüm hâlinde tertip edilen kitapta; (1) 1923 yılında Travnik'te yürütülen dersler, (2) İmam Gazzâlî'nin Farsça *Kimyâ-i Sa'âdet* adlı eserinin Husnî Efendi tarafından Travnik'te yapılan tefsiri (H. 1342 / M. 1923-1924), (3) 1929-1931 yıllarına tarihlenen Visoko dersleri (Hazim Sedlarević'in kaydıyla), (4) bu derslerin ilmihal niteliğindeki zeyli ve (5) İbrahim Efendi Numanagić'in babası Şeyh Hazim Efendi'nin 12.05.1957 tarihli notlarının istinsahı yer almaktadır.

Bu üç eser birlikte değerlendirildiğinde, Husnî Efendi Numanagić'in hem biyografik çerçevesini hem de ilmî-tasavvufî mirasını belgeleyen temel kaynaklar olarak karşımıza çıkmakta; onun şahsiyeti ve faaliyetlerine dair yapılacak yeni araştırmalar için sağlam bir zemin sunmaktadır. Ayrıca 29.01.2014 tarihinde Saraybosna'da İbn Sînâ Bilimsel Araştırma Enstitüsü amfisinde “Hacı Hafız Husnî Numanagić Efendi'nin hayatı ve faaliyetlerinde Şerî'at ve Tarikat” temalı bir konferans düzenlenmiş, söz konusu etkinlikte Prof. Dr. Ismet Bušatlić, Saeid Abedpour, Hazim Numanagić, Dženan Handžić ve Amela Numanagić tarafından sunumlar yapılmıştır (İbn Sina Enstitüsü, 2025; YouTube, 2025). Bu tür faaliyetler, hem Husnî Efendi'nin Bosna'daki ilmî ve tasavvufî

mirasının güncel akademik ilgiye konu olduğunu hem de onu merkeze alan çalışmaların artmakta olduğunu göstermektedir.

Bununla birlikte mevcut literatürde bazı biyografik hususların yeterince aydınlatılmadığı görülmektedir. Nitekim Amela Numanagić, Husnî Efendi'nin 19. yüzyılın sonlarında Bosna'ya geri döndüğünü, Fojnica medresesinde müderrislik yaptığını, Fojnica tekkesinde şeyhlik makamında bulunduğunu ve Fojnica Çarşı Camii'nde imamlık görevini icra ettiğini ifade etmekle birlikte gerek Bosna'ya dönüşünün kesin tarihini gerekse Çarşı Camii'ndeki imamlık vazifesine ne zaman başladığını ve bu görevi ne kadar süreyle yürüttüğünü açık biçimde belirtmemektedir (Numanagić, 2013, s. 14-15). Bu çalışma ile söz konusu boşluk, Fojnica Çarşı Camii'ne imam ve hatip olarak atanmasına dair tevcîhnâmenin tahlili yoluyla, somut bir arşiv belgesine dayanarak doldurulmakta; böylece Husnî Efendi'nin resmî vaziyeti ve kurumsal konumu kronolojik olarak daha net bir biçimde ortaya konulmaktadır.

2. Araştırma Yöntemi

Bu çalışma Osmanlı diplomatik belgelerinin incelenmesinde kullanılan belge çözümleme yöntemine dayanmaktadır. Yöntemin temeli, bir belgenin tarihî, dilsel, biçimsel ve işlevsel boyutlarını sistemik biçimde değerlendirmekten oluşmaktadır. İlk olarak tevcîhnâme metninin transkripsiyonu ve günümüz Türkçesine aktarılmış hali verilmiştir. Ardından, inceleme zikredilen bağlamda aşağıdaki aşamalardan meydana gelmiştir:

1. Paleografik çözümleme: Belgenin yazı türü, hattın karakteristik özellikleri, yazım biçimleri ve rik'a bozması yazı stili tespit edilmiştir.

2. Dilbilimsel çözümleme: Metinde kullanılan Arapça ve Farsça kökenli terkipler, resmî terminoloji unsurları belirlenmiş; bu unsurlar kalıplaşmış formüllerle karşılaştırılmıştır.

3. Diplomatik yapı analizi: Tevcîhnâme'nin beş bölümü tespit edilmiştir; başlangıç, gerekçe, hukûki dayanak, hüküm ve kapanış.

4. Ek belge (zeyl) analizi: Tevcîhnâme'ye bağlı kayıt ve mali belge incelenmiş. Bu bölümün tescil ve muhasebe işlevleri, dönemin Evkaf İdâresi sistemi değerlendirilmiştir.

5. Tarihi bağlam: Belge, Bosna Hersek'in 1878 sonrası siyasi durumu dikkate alınarak değerlendirilmiştir. Bu yöntem ile, hem dilbilimsel hem tarihsel diplomatik verilerin bütüncül olarak ele alınmasına olanak sağlanmıştır.

4. Tevcîhnâme metninin günümüz alfabesiyle transkripsiyonu:

Bâ'îş-i taştîr-i tevcîh-nâme oldur ki

Foyniça (Fojnica) kazâsında nefis-i Foyniça (Fojnica) kaşabasında kâ'in Sûkiyye Câmî'-i Şerîfi'nin imâmet ve hitâbeti cihetlerinde müstahdem olan Hüseyin Başîç (Bašić) Abdü'l-Latîf Efendi cihetiyye-i mezkûriyyetini Hacı Hâfız Hüsnî Efendi'ye kasr-ı yed etmiş olduğu ve kendisinin ehliyyeti dahî bulunduğu Vilâyet-i Evkâf-ı Riyâset-i 'Aliyye'sinin tezkire-i vâridesi ile melfûfi olan evrâk me'âllerinden anlaşılmış ve bu cihetle cihetiyye-i mezkûriyyetinin mûmâ-ileyh Hacı Hâfız Hüsnî Efendi'nin 'uhdesine müceddeden tevcîhi lâzım gelmiş olmasıyla Meclis-i 'Ulemâ-yı Vilâyet'den yazılan karar mazbatasının mazârı ve ol bâbda 'avâtîf-ı 'aliyye-i Hâzret-i Pâdişâhî ve İmparâtûrî'den tarafımıza bahş u ihsân buyurulan tevcîh-i cihât-ı haqq ve salâhiyyeti mücebince zîkr olunan imâmet ve hitâbet cihetlerini vazîfe-i mu'ayyene-i ma'lûme ile işbu biñ üç yüz altı sene-i hicriyyesi şehri-Şâ'bânü'l-Mu'azzam'ının altıncı ve biñ sekiz yüz seksân tokuz sene-i milâdiyyesi Nisân'ının yedinci gününden i'tibâren bi'n-nefs bilâ-kusûr edâ-yı hüsn-i hîdmet itmek ve terk ü tekâsül ider ise ref'inden âhare virilmek şartıyla

sen ki mûmâ-ileyh Hacı Hâfız Hüsni Efendi'sin 'uhdeñe tevcih itdim ve edâ-yı imâmet ve hitâbet eylemekliğin için saña izin virdim ve izin virir iken hâvî işbu tevcih-nâme-yi yedine i'tâ eyledim.

Fî 27 Şa'bânî'l-Mu'azzam, sene 1306; ve fî 27 Nisân, sene 1889

Re'îs-i 'Ulemâ-yı Bosna ve Hersek

Mustafâ Hilmî (*mühür*)

Zeyl:

Numero: 1620

Tevcihât-ı Cihât-ı Cedîdesi'niñ Sahîfesi: 176

Derûn-ı tevcih-nâmede muharrer imâmet ve hitâbet cihetleri Şa'bân ayının vefzinden el-ħaĸĸ üzere senevî otuz iki fiyorîn vazîfesiyle Hacı Hâfız Hüsni Efendi'niñ 'uhdesine ve bir sene zarfında iki takât-i mütesâvi ile te'diye olunmak lâzım gelen on altı fiyorîn ĸaraç-ı tevcih takdîr olunduğın tevcihât-ı cihât-ı cedîdesine kayd olunmuştur.

Fî 23 Mayıs, sene 1889

Re'îs-i Meclis-i İdâre'-i Evĸâf-ı Bosna ve Hersek

Seyyid ĸayruddîn (*mühür*)

Meclis-i İdâre'-i Evĸâf-ı Bosna ve Hersek; Vakufsko povjerenstvo za Bosnu i Hercegovinu 1883 (*mühür*)

5. Metnin Günümüz Türkçesine Aktarılması:

Tevcihnâmenin Yazılma Sebebi:

Vilâyet Evĸâf Nezareti Yüksek Dairesi'nden (Merkez Başkanlığı'ndan) gelen evrak hakkında tutulan zabıt kaydı ile ekinde yer alan belgelerin muhtevâsından anlaşıldığı üzere, Fojnica kazasının merkezinde bulunan Çarşı Camii'nde imam ve hatip olarak görev yapmakta olan Hüseyin Başıç (Bašić) Abdullatîf Efendi, söz konusu görevinden feragat etmiş ve bu görevi Hacı Hafız Husnî Efendi lehine bırakmıştır. Ayrıca, adı geçen Hacı Hafız Husnî Efendi'nin bu görev için gerekli ilmî, ahlakî ve meslekî nitelik ve yeterliliğe sahip olduğu da belirtilmiştir.

Bu doğrultuda ve ilgili hususlar dikkate alınarak, adı geçen Hacı Hafız Husnî Efendi'nin söz konusu görev yeniden atanması ve bu atamanın görev siciline işlenmesi gerektiği uygun görülmüştür. Ayrıca, vilâyetin Ulemâ Meclisi tarafından alınan ve kayda geçirilen karar uyarınca, bu tür dinî görevlere atama yetkisi, Yüce Sultan Hazretleri'nin ve Avusturya-Macaristan İmparatoru'nun lütuf ve ihsanıyla tarafımıza tevdi edilmiş olduğundan, yukarıda adı geçen imam ve hitabet görevine, önceden belirlenmiş ve kayıtlı bir maaş karşılığında, bu hicrî 1306 senesinin Şa'bân ayının altıncı gününden (miladî 7 Nisan 1889) itibaren geçerli olmak üzere, seni, yani adı geçen Hacı Hafız Husnî Efendi'yi, atamış bulunuyorum.

Bu görevi; bizzat, eksiksiz, titiz ve vakarla yerine getirmen şartıyla atanmış bulunmaktasın. Görevi terk veya ihmal etmen hâlinde, görevden alınarak yerine başka bir kimsenin atanacağı da hükme bağlanmıştır. Ayrıca, sana imamlık ve hatiplik görevlerini ifa etme yetkisi verilmiş olup, bu yetkiyi içeren işbu tevcihnâme-yi bizzat eline teslim ettim.

Tarih: 27 Şa'bân 1306 (Miladî 27 Nisan 1889)

Bosna Hersek Re'îsü'l-ulemâsı

Mustafa Hilmî (*mühür*)

Ek Kayıt:

Sayı: 1620

Yeni Resmî Atama Sicilindeki Sayfa Numarası: 176

Yukarıda belirtilen tevcîhnâmede yer alan imamlık ve hatiplik görevine ilişkin bilgiler, Hacı Hafız Husnî Efendi'nin sorumluluğuna verilmiş iken bu görevin yıllık otuz iki fiorin tutarındaki maaşının, Şa'bân ayının bitiminden itibaren hak ve adalet gereğince ödenmeye başlanacağı kaydedilmiştir. Ayrıca, Yeni Atama Sicili'ne maaşın yılda iki eşit taksitte, her biri on altı fiorin olmak üzere ödeneceğine dair kararın kaydedildiği belirtilmiştir.

Tarih: 23 Mayıs 1889

Bosna Hersek Evkâf Komisyonu Meclisi Reisi

Seyyid Hayrettin/Hayruddin (*mühür*)

Kurum mührü: Merkez kısmında, Arap alfabesiyle *sülüs* hattında Osmanlıca olarak "Bosna Hersek Evkâf Komisyonu" geçiyor. Kenar kısmında, Latin harfleriyle Boşnakça olarak dairesel biçimde aynı anlamı taşıyan şu yazı bulunmaktadır: "Vakufsko povjerenstvo za Bosnu i Hercegovinu 1883".

6. Tevcîhnâmenin Değerlendirilmesi

Belge, *rik'a bozması* veya *bozuk rik'a* tarzında kaleme alınmıştır. Bu yazı türü, klasik *rik'a* hattının sadeleştirilmiş, hızlı yazıya uygun biçimidir ve özellikle resmî evraklarda yaygınlaşmış bir hat çeşididir. Harflerin zor okunması, kısa, keskin dönüşlü ve üst üste binen biçimi dönemin Bosna'daki idarî belgelerinin genel paleografik eğilimini yansıtmaktadır. Mühür ile ilgili olarak, "Re'îs-i 'Ulemâ-yı Bosna ve Hersek" ibarenin altında ta'lik hattıyla yazılmış "Mustafa Hilmî" adına şahsî bir mühür bulunmaktadır. Zeyl metninde ise Evkâf İdaresi'nde görevli Seyyid Hayrettin/Hayruddin³ isimli görevlinin şahsî mührü bulunmaktadır. Ayrıca kurumun mühründe hem Osmanlı Türkçesiyle *sülüs* hattıyla "Meclis-i İdâre'-i Evkâf-ı Bosna ve Hersek" hem de Latin harfleriyle "Vakufsko povjerenstvo za Bosnu i Hercegovinu 1883" ibaresinin yer alması, dönemin çift dillilik pratiğini belgeleyen özgün bir özelliktir.

Tevcîhnâme metninde cümleler uzun ve birleşiktir; yüklem genellikle cümlenin sonunda yer alır ve cümleler çoğunlukla verilen kararın veya hükmün ilan edilmesiyle sona erer. "Bâ'îş-i tasfîr-i tevcîh-nâme oldur ki" kalıp ifade ile başlayan giriş cümlesi, Osmanlı idarî belgelerinde gerekçe bildiren tipik bir açılış kalıbıdır. "avâtîf-ı 'aliyye-i Hazret-i Pâdişâhî ve İmparâtûrî'den tarafımıza bahş u ihsân buyurulan tevcîh-i cihât-ı haqq ve salahıyyeti mücebince" ibaresi, Osmanlı Sultanı ile Avusturya-Macaristan İmparatoru'nun birlikte zikredilmesi, siyasal ve dilsel açıdan son derece dikkat çekici bir örnek teşkil etmektedir. Farsça izafet yapıları (*avâtîf-ı 'aliyye-i Hazret-i Pâdişâhî, tezkire-i vâride*) belgenin resmî diline estetik bir güzellik kazandırırken, Arapça fiil kökenli kalıplar (*cihet, kasr-ı yed, tevcîh itmek, uhde, bi'n-nefs, bilâ-kusûr, edâ-yı hıdmet*) idarî işlevi belirginleştirmektedir.

Tevcîhnâmenin diplomatik yapısı incelendiğinde, klasik Osmanlı atama belgelerinde görülen beş temel bölümün metinde açıkça takip edilebildiği tespit edilmiştir. Bunlar şu şekilde özetlenebilir:

1. Başlangıç (sebeb-i tahrir/bâ'îs kısmı): Belgenin kaleme alınma gerekçesinin ifade edildiği bu bölüm, "Bâ'îş-i tasfîr-i tevcîh-nâme oldur ki" ibaresiyle başlamaktadır. Böylece metnin, belirli bir atama ve görev değişikliğini kayıt altına almak üzere düzenlendiği açıkça ortaya konulmaktadır.

2. Gerekçe (görev değişikliğinin sebebi): İkinci bölümde, atamanın hangi ihtiyaç veya değişiklikten kaynaklandığı açıklanmaktadır. Burada, mevcut görev sahibinin değişimi vurgulanarak Hüseyin Başıç Abdullatif Efendi'nin görev devrinden söz edilmekte; böylece yeni atamayı zorunlu kılan idarî zemin belirtilmektedir.

3. Hukukî dayanak (yetkinin kaynağı): Üçüncü bölüm, atama tasarrufunun hangi otoriteye dayandığını

³ Bosna Hersek'te Sadreddin, Hayrettin gibi "...din" kelimesiye biten isimler genellikle Arapçadaki yalın haliyle (nominatif olarak) geçiyor. Bu sebepten dolayı her iki versiyonu belirlenmiştir.

göstermektedir. Metinde hem Osmanlı Padişahı'na hem de Avusturya-Macaristan İmparatoru'na atıf yapılarak, “‘avâtıf-ı ‘aliyye-i Hazret-i Pâdişâhî ve İmparatûrî'den tarafımıza bahş u ihsân buyurulan” ifadesiyle yetkinin çift başlı siyasî-hukukî kaynağı diplomatik bir üslûpla kayıt altına alınmaktadır.

4.Hüküm (atamanın ilanı): Dördüncü bölümde esas hüküm cümlesi yer almakta ve atama açıkça ilan edilmektedir. Bu kısımda Husnî Efendi'nin Fojnica'daki Çarşı Camii'ne imam ve hatip olarak tayin edildiği, “*sen ki mûmâ-ileyh Hacı Hâfız Hüsni Efendi'sin 'uhdeñe tevcih idim*” ibaresiyle ifade edilmekte; böylece görevin kendisine resmen tevcih olunduğu belirtilmektedir.

5.Kapanış (tarih, imza ve mühür): Son bölümde ise belgenin tarihî ve resmî geçerliliğini sağlayan unsurlar yer almaktadır. “*Fî 27 Şa'bâni'l-mu'azzam, sene 1306; ve fî 27 Nisân, sene 1889; Re'îs-i 'Ulemâ-yı Bosna ve Hersek; Mustafâ Hilmî*” kaydıyla hicrî ve milâdî tarihler birlikte verilmiş; ayrıca Bosna-Hersek Reisü'l-ulemâsı Mustafa Hilmi'nin unvanı ve imza/mühür unsurları zikredilerek tevcihnâmenin diplomatik bütünlüğü tamamlanmıştır.

7. Zeyl Metninin Analizi

Zeyl metni, tevcihnâme'nin tamamlayıcı bir eki olup Evkâf İdâresi'nin defter kayıt sistemi içinde tescil formu işlevi taşır. Bu ek belge, imamet ve hitabet görevlerinin resmî kayda geçtiğini, yıllık maaşın otuz iki fiorin olarak belirlendiğini ve ödemelerin yılda iki eşit taksitle yapılacağını kayda bağlar. Bu metin, dil bakımından kısa ama yoğun terkipli bir bürokratik nesir örneğidir. “Tevcihât-ı Cihât-ı Cedîde” ibaresi, dönemin Osmanlı malî ve idarî dilinde “Yeni atama kayıt defteri” anlamında teknik bir terimdir. Aynı zamanda, “el-hak üzere” formülüyle maaşın meşrutiyeti vurgulanarak, idarî işlemin şer'î ve hukukî geçerliliği teyit edilmiştir.

Bu belge, Osmanlı defter sisteminin Bosna'daki geç dönem sürecini temsil etmekte; Arap harfli Osmanlı Türkçesi ile Latin harfli Boşnakça mühürlerin birlikte kullanılması, çok dilli idarî yapının somut bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir.

Belge tarihi olan 27 Nisan 1889, Bosna Hersek'in Avusturya-Macaristan idaresi altında bulunduğu, ancak Osmanlı dinî kurumlarının özerk biçimde varlığını sürdürdüğü döneme denk gelir.

Bu tarih, Hacı Hafız Husnî Numanagîc Efendi'nin biyografisinde şimdiye dek belirsiz kalan bir noktayı açıklığa kavuşturur: Hacı Hafız Husnî Efendi'nin Osmanlı Devleti, Mısır ve Arabistan ülkelerindeki tahsilini tamamladıktan sonra Bosna'ya dönüşünün 1889 yılı başlarında gerçekleştiği, bu belgeyle somut olarak kanıtlanmaktadır.

Ayrıca, belge dönemin dinî-idarî hiyerarşisi hakkında da bilgi verir. Reîsü'l-Ulemâ Mustafa Hilmi Efendi'nin imzası, Bosna'daki en üst dinî merci olarak “şeyhülislamlık” makamının dönemin yerel muadilini temsil etmektedir. Bu durum, Bosna'daki ulemâ teşkilatının Osmanlı idarî sistemine kurumsal bağlılığının 19. yüzyılın geç döneminde de, Bosna Hersek'in Avusturya-Macaristan dönemi ve idaresi altında iken sürdüğünü göstermektedir.

Sonuç

1889 tarihli bu tevcihnâme ve zeyl metni, Osmanlı diplomatik geleneğinin Bosna Hersek'teki geç dönem uygulamalarını belgeleyen özgün bir kaynak niteliğindedir. Belge, idarî formülasyon, dil üslubu ve diplomatik yapı bakımından klasik Osmanlı bürokratik sistemine bağlılığını korurken; içerik ve mühürleme biçiminde Avusturya-Macaristan idaresinin izlerini taşımaktadır. Bu durum, 19. yüzyıl sonu Bosna'sında Osmanlı idarî geleneğinin Avusturya yöntemiyle sentezlenmiş bir biçimde sürdüğünü göstermektedir.

Dil bakımından tevcihnâme, yüksek resmiyet düzeyine sahip klasik Osmanlı nesrinin son evre örneklerinden biridir. “Hazret-i Pâdişâhî ve İmparatûrî” ifadesi, dönemin siyasî ikiliğini yansıtırken aynı zamanda Osmanlı dinî otoritesinin sembolik devamlılığını teyit etmektedir. Belgede kullanılan kalıplar, bürokratik Türkçenin Arapça-Farsça terkiplere dayalı formel üslubunu korumuş; buna karşılık zeyl metninde malî terminoloji ve sadeleşme eğilimi daha belirginleşmiştir. Bu yönüyle, belgeler dil tarihinin geç Osmanlı döneminden erken modern Balkan Türkçesine geçiş safhasını da yansıtmaktadır.

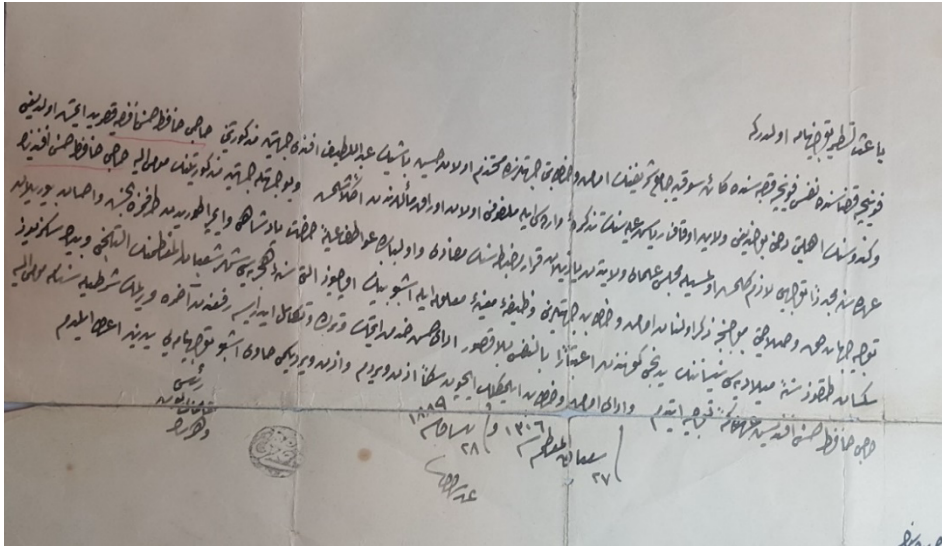
Tarihî açıdan bu çalışma, Şeyh Hacı Hafız Husnî Efendi Numanagić'in biyografisinde eksik kalan önemli bir dönüm noktasını aydınlatmaktadır. Tevcihnâme'nin 27 Nisan 1889 tarihli oluşu, onun Bosna'nın dışındaki yerlerde ilim tahsilinden Bosna'ya dönüşü, bu dönüşle birlikte Fojnica Çarşı Camii'ne imam ve hatip olarak tayin edildiğini göstermektedir. Bu atama, yalnızca bir dinî görev değişikliği değil, aynı zamanda Numanagić'in Bosna'daki ilmî, tasavvufî ve idarî misyonunun başlangıç noktası olarak da değerlendirilebilir.

Belgenin diplomatik açıdan taşıdığı bir önem, Osmanlı idaresinin son yüzyılında Bosna'da tesis edilen Evkaf İdaresi'nin malî ve hukukî kayıt sistemini yansıtmasıdır. Zeyl metninde görülen, Arap harfli Osmanlı Türkçesi ile Latin harfli Boşnakça çift dilli mühürleme, Bosna'daki idarî kurumların iki farklı hukuk düzeni arasında işlevsel bir köprü oluşturduğunu göstermektedir.

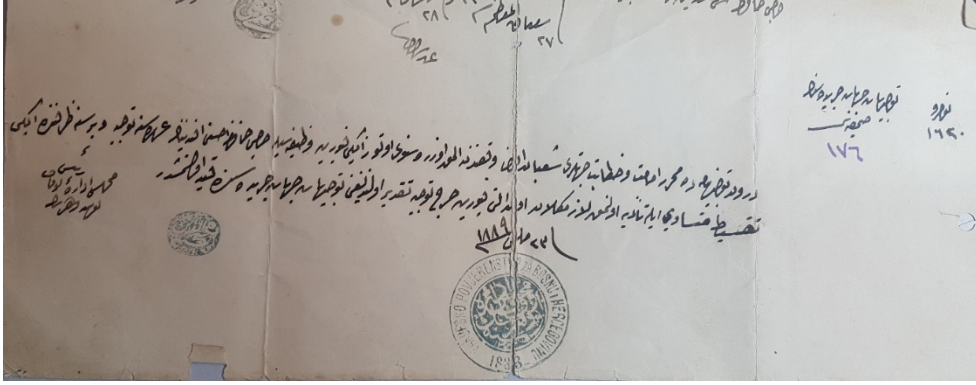
Sonuç olarak, bu çalışma hem Osmanlı belge geleneğinin yerel Bosna örneklerini, hem de Hafız Husnî Numanagić Efendi'nin hayat kronolojisi açısından yeni veriler ortaya koymaktadır. Tevcihnâme ve zeyl metni, geç Osmanlı döneminde dil, kurum ve kimlik unsurlarının nasıl iç içe geçtiğini gösteren nadir belgelerden biridir. Bu tür belgelerin sistematik açıdan incelenmesi, yalnızca Bosna Hersek'teki Osmanlı mirasının değil, aynı zamanda geç dönem İslami idare geleneğinin modernleşme sürecinin anlaşılmasına da katkı sunmaktadır.

8. Ekler: Faksimil

A) Belgenin ana kısmı:

B) Belgenin zeyl kısmı:

Öne Çıkanlar

- Bu çalışma, 1889 tarihli tevcihnâme üzerinden Hacı Hafız Husnî Numanagîc Efendi'nin Fojnica Çarşı Camii'ne imam ve hatip olarak atanmasını belgelemektedir.
- Belge, Osmanlı idarî geleneğinin Avusturya-Macaristan yönetimi altında Bosna'da nasıl sürdüğünü göstermektedir.
- Tevcihnâme, klasik Osmanlı diplomatik yapısına uygun olarak düzenlenmiş ve çift dilli mühürleme örneği sunmaktadır.
- Zeyl kısmı, maaş ve ödeme biçimi mali kayıtları içermektedir.
- Belge, Husnî Efendi'nin Bosna'ya dönüş tarihini somut biçimde ortaya koymaktadır.

Etik Kurul İzni

Çalışmada kullanılan kaynak belge, incelenmesi ve yayınlaması için, sahibi Hazim Numanagîc tarafından yapılan rica üzerine ele alınmış ve değerlendirilmiştir.

Kaynakça

- Almaany Dictionary. (t.y.). *English–Arabic dictionary*. <https://www.almaany.com/en/dict/ar-en/>
- Arif Billah Muršid Kamil Šejh Hadži Hafiz Husni efendija Numanagić kuddise sirruhu. (2014, Mayıs). *Dersovi – Održani u Travniku 1923. godine kako ih je zapisao Hamid Hadžiselimović (Mukaddime: Hazim Numanagić)*. Sarajevo.
- Aždajić, D. (2018). *The shaping Shaikh: An ethnographic inquiry into the role of the Shaikh in the adaptation of Naqshbandi Sufism in Sarajevo, Bosnia and Herzegovina* (Doktora tezi, Oxford Centre for Mission Studies).
<https://repository.mdx.ac.uk/download/2fdeae5e47fbb2e6f4fff8985ae78c8f8d0fe7fbfa500fbfb96257ce56f187db/5493600/DAzdajic%20thesis.pdf>
- Ayverdi, İlhan. *Misalli Büyük Türkçe Sözlük – Kubbealtı Lugatı*. 2010.
- Hacı Hafiz Husnî Numanagić Efendi. (1889, 27 Nisan / 27 Şa'bân 1306). *Tevcihname-i Hacı Hafiz Husnî Numanagić Efendi ve zeyli*. Hazim Numanagić özel koleksiyonu, Saraybosna.
- Hayyim, S. (t.y.). *New Persian–English dictionary*. <https://dsal.uchicago.edu/dictionaries/hayyim/>
- Ibn Sina Enstitüsü. (2025, Ocak). *Održana je 19. tribina “Ibn Sina”*: Šerijat i tarikat u životu i djelu hadži hafiza Husni efendije Numanagića. <https://www.ibn-sina.net/odrana-je-19-tribina-ibn-sina-erijat-i-ivotu-i-djelu-hadi-hafiza-husni-efendije-numanagia-70146227-2/>
- Kubbealtı Lugatı. (t.y.). <http://lugatim.com/>
- Kütükoğlu, M. S. (1994). *Osmanlı belgelerinin dili (Diplomatik)*. Kubbealtı Neşriyatı.
- Numanagić, A. (2013). *Hadži Hafiz Husni Efendija Numanagić – Šejh i muftija na razmeđu vremena*. Dobra Knjiga.
- Osmanlıca Sözlükler. (t.y.). *Osmanlicasozlukler.com*. <https://www.osmanlicasozlukler.com/>
- Steingass, F. J. (t.y.). *A comprehensive Persian–English dictionary*. <https://dsal.uchicago.edu/dictionaries/steingass/>
- Sufi Sejjid Salih Faruki. (2015). *Govor Sufije*. Sufijski Centar.
- Sufi Sejjid Salih Faruki. (2016). *Komentar šejh Sirri-babine ilahije “Ako hoćeš derviš bit.”* Dobra Knjiga & “Ibn Arebi” Derneği.
- Šejh Hadži Hafiz Husni efendija Numanagić. (2018). *Kazivanja dervišima* (Haz. Hazim Numanagić). Dobra Knjiga.
- YouTube. (2025, Ocak). *19. tribina: Šerijat i tarikat u životu i djelu hadži hafiza Husni efendije Numanagića* [Video]. <https://www.youtube.com/watch?v=rO172xeH4Ko>